

**Полонка Іванна Анатоліївна**

кандидат юридичних наук, доцент,

завідувач кафедри фундаментальних юридичних дисциплін

Приватного вищого навчального закладу «Буковинський університет»

## **ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ЧИННИК ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРАВОРЕАЛІЗАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Поширення технологій штучного інтелекту актуалізує для сучасної юридичної науки питання не лише про цифровізацію окремих правових процедур, а й про зміну умов, у яких здійснюється правореалізаційна діяльність. У правовій державі людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю [1]. Тому впровадження штучного інтелекту у сферу публічного управління, освіти, правничої допомоги, адміністративних послуг, доступу до інформації та судової аналітики потребує оцінки не тільки з позицій технологічної зручності. Не менш важливо з'ясувати, чи сприяє такий інструмент належному здійсненню правореалізаційної діяльності, чи, навпаки, створює нові ризики її формалізації.

Правореалізаційна діяльність не може бути зведена до технічного проходження процедури або використання цифрового сервісу. Її зміст пов'язаний із поведінкою суб'єкта, який діє на підставі свого правового статусу, має юридично значущий інтерес, обирає допустимі правом засоби та спрямовує правомірне діяння на досягнення відповідного правового результату. У загальній теорії права слушно наголошується, що реалізація приписів правових норм охоплює як здійснення людьми своїх прав і обов'язків, так і діяльність державних органів та посадових осіб у межах наданих їм повноважень [2, с. 112].

Це дає підстави розглядати правореалізаційну діяльність як таку, що має ширший суб'єктний вимір і не обмежується індивідуальною поведінкою фізичної особи. Водночас у межах цієї доповіді людина розглядається як центральний носій прав, свобод і законних інтересів, що відповідає людиноцентричній спрямованості сучасного осмислення штучного інтелекту. У такому ракурсі штучний інтелект не може бути визнаний самостійним суб'єктом правореалізаційної діяльності, оскільки не має власної правової волі, не формує юридично значущого інтересу і не здатний нести правову відповідальність у значенні, властивому суб'єкту права. Його роль полягає в іншому: він опосередковує доступ до інформації, вибір правових засобів, проходження юридично значущих процедур і оцінку можливого правового результату. Отже,

штучний інтелект може трансформувати правореалізаційну діяльність, але не замінює її суб'єкта.

Такий вплив найпомітніше проявляється в інструментальному вимірі. За допомогою цифрових систем суб'єкти права отримують швидший доступ до правової інформації, можуть підготувати звернення, заяву, скаргу, проаналізувати документ, попередньо оцінити правову ситуацію або скористатися адміністративною послугою. Для людини, яка не має спеціальної юридичної підготовки, це може стати реальним способом подолати інформаційну нерівність і наблизитися до практичного здійснення свого права. Однак допоміжна роль штучного інтелекту не змінює головного: правореалізаційна діяльність залишається пов'язаною з правомірною поведінкою суб'єкта, його вибором, інтересом і відповідальністю за юридично значущі дії.

Саме тому цифрова зручність не завжди означає належне здійснення правореалізаційної діяльності. Її критерієм має бути не факт використання сучасного інструменту, а досягнення правового результату. Якщо суб'єкт отримав автоматизовану відповідь, цифрову послугу чи сформований алгоритмом документ, але фактично не зміг захистити право, виконати юридичний обов'язок або забезпечити юридично значущий інтерес, ідеться не про ефективну правореалізаційну діяльність, а про її формалізацію. У такому разі процедура зовні зберігається, однак її правове призначення не досягається.

Особливої уваги потребує алгоритмічна непрозорість, оскільки вона здатна змінити саму логіку юридично значущої процедури. У традиційному правовому порядку суб'єкт має розуміти, хто ухвалює рішення, на підставі яких норм, з яких мотивів і в який спосіб це рішення може бути оскаржене. У разі використання штучного інтелекту така прозорість не завжди є очевидною: юридично значуща рекомендація або рішення можуть сприйматися як технічно нейтральні, хоча фактично залежать від якості даних, моделі їх обробки, закладених припущень і можливих помилок. Саме тому для правореалізаційної діяльності небезпечними є ситуації, у яких технічний результат починає підміняти правову оцінку, автоматизований висновок звужує простір людського розсуду, створює ризики дискримінації або ускладнює оскарження. Сучасні підходи до регулювання штучного інтелекту пов'язують його використання з вимогами безпеки, прозорості, людського контролю, недискримінації, підзвітності та захисту основоположних прав людини [4; 5]. Окремого значення набуває захист персональних даних, оскільки правореалізаційна діяльність у цифровому

середовищі часто передбачає обробку значного обсягу інформації про суб'єкта [3].

У сфері публічного управління ці проблеми проявляються особливо виразно. Якщо штучний інтелект використовується для сортування звернень, оцінки заяв, прогнозування ризиків, надання адміністративних послуг або підтримки управлінських рішень, правореалізаційна діяльність суб'єкта не повинна ставати залежною від непрозорого цифрового механізму. Особа чи інший заінтересований суб'єкт мають зберігати можливість отримати зрозуміле пояснення, подати додаткові докази, оскаржити результат і домогтися перегляду рішення компетентним суб'єктом. Інакше цифрова доступність може перетворитися на нову форму процедурної нерівності, коли сервіс є, але реального правового результату немає.

Подібна подвійність простежується і у сфері правничої допомоги. З одного боку, штучний інтелект може допомогти швидше зорієнтуватися у правах, строках, процедурах і можливих способах захисту. З іншого боку, використання такого інструменту без фахової перевірки здатне призвести до неточної поради, неправильного тлумачення норми, помилкового вибору способу захисту або втрати процесуального строку. У цій площині проблема полягає не в самому факті використання штучного інтелекту, а в тому, чи залишається він допоміжним засобом, а не джерелом неконтрольованого правового рішення.

Окремого значення набуває інформаційний вимір правореалізаційної діяльності. Суб'єкт не може належно здійснювати правореалізаційну діяльність, якщо не розуміє змісту свого права, меж юридичного обов'язку, доступних правових засобів і можливих наслідків власної поведінки. Штучний інтелект справді може спростити доступ до правової інформації. Проте він не повинен замінювати правову культуру, критичне мислення, професійну правничу допомогу та відповідальне ставлення суб'єкта до власної юридично значущої поведінки.

З огляду на це правореалізаційна діяльність в умовах поширення штучного інтелекту потребує належних гарантій. Передусім ідеться про прозорість використання таких систем у юридично значущих процедурах, збереження людського контролю, можливість оскарження автоматизованих або підтриманих алгоритмом рішень, захист персональних даних, недопущення дискримінаційного ефекту та відповідальність суб'єктів, які розробляють, впроваджують або використовують відповідні технології. Ці гарантії мають не формальний, а змістовний характер, оскільки саме вони дають змогу не допустити підміни правореалізаційної діяльності технологічною процедурою.

Отже, штучний інтелект актуалізує не стільки питання про появу нового суб'єкта права, скільки проблему меж технологічного посередництва у практичній дії права. Його використання є виправданим лише за умови, що цифровий інструмент не розриває зв'язок між волею суб'єкта, допустимими правовими засобами та юридично значущим результатом. У цьому розумінні штучний інтелект виступає своєрідним індикатором якості сучасних правових процедур: там, де він посилює доступність, зрозумілість і контрольованість права, він сприяє належній правореалізаційній діяльності; там, де створює непрозорість, залежність від алгоритму або лише видимість вирішення правової ситуації, – посилює її деформаційний потенціал.

Відтак основним завданням правового регулювання є не формальне визнання чи заперечення штучного інтелекту, а встановлення таких меж його застосування, за яких технологічна ефективність не витісняє правову визначеність, підзвітність, можливість оскарження та відповідальність. Лише за цих умов цифровізація правової сфери може бути узгоджена з вимогами верховенства права, пріоритету людини та збереження змістовного характеру правореалізаційної діяльності.

#### **Список використаних джерел:**

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Козюбра М. І. Загальна теорія права : підручник / за заг. ред. М. І. Козюбри. Київ : Ваіте, 2015. 392 с.
3. Про захист персональних даних : Закон України від 1 червня 2010 року № 2297-VI. Відомості Верховної Ради України. 2010. № 34. Ст. 481.
4. Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence. Official Journal of the European Union. 2024. L 2024/1689.
5. Council of Europe Framework Convention on Artificial Intelligence and Human Rights, Democracy and the Rule of Law. Vilnius, 5 September 2024. Council of Europe Treaty Series. 2024. No. 225.